

Etel néni¹

Nakon što sam popio jutarnju kavu sa Etel néni, prekrasno ljetno sunce izmamilo me na ulicu njene Gare, malog mjesta u blizini gradića Baja u Mađarskoj. Zaželio sam da u miru prošetam i sredim dojmove o njenoj životnoj priči, koja je trajala sinoć do kasnih noćnih sati. Etel néni ima preko 65 godina ali pamćenje i koncentracija je još jako dobro služe. Tečno i jasno govori malo hrvatski - malo srpski, mada ima problema s padežima, a malo "zanosi" i na mađarski. Nismo se vidjeli dvadeset godina, pa sam je odlučio posjetiti. Bilo je to davno, još u ono vrijeme kad se u Mađarsku išlo po kobasice i sir, na kupanje u toplice Harkány, kad smo se po budimpeštanskim luksuznim hotelima mogli ludo provoditi za sitnu lovu, kad još nije bio srušen ni Antifaschistischer Schutzwall². Nisam išao tamo zbog provoda, kupanja, kobasica ni sira, nego zapisati njenu životnu priču, prije nego što bude kasno.

Etel je rođena u Vučijaku kod Prnjavora (BiH) u tijeku Prvog svjetskog rata. Unuka je doseljenika iz Mađarske - "kuferaša", kako su ih po ružnom bosanskom običaju zvali mještani. Nikad nije naučila plesti, heklati i vesti ali je znala krpati lonce i popravljati puške. U mladosti je bila dosta neozbiljna, pa je na zaprepaštenje starijih čak sa dečkima igrala i nogomet. To je trajalo sve dok se u tom Vučijaku nije zaljubila u sedam godina starijeg Istvána, za koga se udala već sa 19 godina. Sve je to izgledalo jako lijepo i tako bi se nastavilo da nije izbio Drugi svjetski rat i došla ona 1943. godina, kada su ih sve četnici prognali iz Vučijaka. Mada su svi njeni kao i ona, rođeni u Bosni i bili državljani Kraljevine Jugoslavije, ipak su proglašeni Mađarima - suradnicima okupatora. Ona i muž su sa dvoje male djece prognani iz Vučijaka, kao i svi Mađari i njihovi potomci. Zaustavili su se u Bácskoj, onom dijelu Vojvodine, što je tada bio okupiran od strane Mađarske, kojom je tada upravljao Horthy. Govorili su mađarski jezik, možda su još i bili Mađari, pa su mislili da će se koliko-toliko snaći u Bačkoj. No, Etel je bila nemirnog duha i baš pravog mađarskog temperamenta, pa boravkom u Vojvodini nije bila oduševljena, čak ni onda kad je došlo do propasti Trećeg Rajha, povlačenja Mađara iz Kraljevine Jugoslavije i stvaranja nove države Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Nova vlast joj je ponudila, 1948. godine, da biraju: ostati u FNRJ ili iseliti u Mađarsku. Ona je odlučila dragovoljno iseliti, pa je s mužem i djecom stigla u Garu, mjesto u kome i danas živi. Kaže da je mislila kako će to za njenu djecu biti bolje rješenje. Pomislio sam: možda je ona ipak tražila svoj izgubljeni mađarski zavičaj, jer su joj tu, na samo tridesetak kilometara od Gare, u Dávodu rođeni i djed i otac.

Imala je ona i u Gari problema sa prilagodbom ali se dalo skromno živjeti sve dok 1956. godine nije izbila mađarska Revolucija (pobuna protiv staljinističkih metoda diktature), koja je ugušena vojnom intervencijom Crvene armije SSSR-a. Njihov mlađi sin, kome je tada bilo 16 godina, proglašen je simpatizerom Revolucije, pa je morao emigrirati. Preko Jugoslavije i Italije prebacio se u Australiju. Od tada ga Etel néni nije više vidjela. Dolazili su k njoj kasnije, kaže, neki ljudi iz državnih organa, raspitivali se za njega i nagovarali je da mu piše neka se vrati u Mađarsku. Sve će mu biti oprosteno i neće ni za što odgovarati. I ona mu je pisala, ali sin se u početku bojavao vratiti, a kasnije nije ni želio. Njen drugi sin, koji je bio stariji, mirniji i više ličio na svog oca, ostao je u Mađarskoj, dobio je stipendiju, završio fakultet i odmah se zaposlio u državnom poduzeću. Mađarska se država očito željela prikazati u dobrom svjetlu. Svaka se država zapravo želi prikazati boljom nego što jeste.

Priča to meni Etel néni, a sve pita za braću koja su joj ostala i žive u Vojvodini. Sa sjetom govori o Vučijaku, mladosti, društvu, ljudima, običajima... Djeca su joj otišla svojim putovima, a u Gari su ostali samo ona i suprug. Imam osjećaj da bi rado opet promijenila državu, došla braći u Bačku i pokušala negdje pronaći zavičaj. Ima ona kaže i mađarsku putovnicu. Nisu joj je oduzeli kad je sin emigrirao. Ima pravo i putovati u inozemstvo svake dvije godine, ali kaže da je već stara i bolesna za putovanje, no ipak će jednoga dana doći svojoj braći u posjet.

Tako ja šetam lijepo uređenim mjestašcem, tetkinom ulicom Kosshut utca. Razgledam kuće duž ulice u "šoru", kakve se mogu vidjeti i u nekim dijelovima Vojvodine. Istina stare su, ali uredno djeluju. Prostori između pročelja kuća su zatvoreni visokim dvometarskim kolnim drvenim kapijama, tako da u dvorište ne možeš ni baciti pogled niti ući ako nećeš pokucati vlasniku na vrata. Ulice (pre)široke, prometa gotovo da nema, nogostupi odlični, između ulice i kuća solidan zeleni pojas sa ponekom drvenom klupicom ispred kuće.

Nisam odmakao ni nekoliko stotina metara od kuće tetke Etel, kad se zaustavi neki mali kamiončić kome je onaj dio za teret, pokriven ceradom. Na zadnjem dijelu vozila cerada se malo podiže i na ulicu vješto iskoči mladić, možda tek punoljetan. U tri-četiri koraka prijeđe zeleni pojas, priđe mi i ljubazno pozdravi:

-Jó reggelt³⁾ !

Izvadi neku karticu malo veću od osobne iskaznice na kojoj je i njegova fotografija, a na mađarskom i srpskom piše da je on taj i taj, pripadnik neke omladinske organizacije zadužene za sigurnost i da je ovlašten da provjeri putovnicu, identitet i vidi odakle i zašto neki neznamac - stranac dolazi. Kad je obavio tu svoju dužnost, rekao je na lošem srpskom jeziku da je sve u redu i začas nestao ispod cerade u onom istom kamiončiću.

Vratim se odmah tetki Etel i ne pričam joj o svom susretu sa omladinskom milicijom. Želim što prije čuti i ostatak njene priče, o uspomenu jer uspomene su jedina stvarnost naše prošlosti.

Ovu priču je meni Etel néni ispričala čak prije četrdesetak godina i od tada je nikada više nisam vidio. Dočekala je ona da Antifaschistischer Schutzwall bude srušen i da se Mađarska oslobodi SSSR-a, ali nije dočekala da vidi kako neki njeni preostali potomci njene opet bivaju prognani iz Bosne. Nije Etel néni dočekala da vidi ni kako je njena nova Mađarska žilet-žicom zapriječila svoju granicu nekim novim izbjeglicama, prognanicima i ratnim stradalnicima iz afričkih zemalja, da se ne bi stalno "išlo" tamo-ovamo. Umrla je 1992. godine. No, da je živa i danas bi mogla svjedočiti milijunima izbjeglica iz Ukrajine. Nikad kraja ljudskim stradanjima.

¹⁾ mađ. tetka

²⁾ Berlinski zid - kako su ga zvali u DDR-u

³⁾ mađ. - Dobro jutro !